

Голові разової спеціалізованої вченої
ради з розгляду та захисту дисертації
на здобуття ступеня доктора філософії
Міжрегіональної Академії управління
персоналом, доктору наук з державного
управління, професору
Семенець-Орловій І. А.

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора юридичних наук, доцента
КОСІЛОВОЇ Ольги Іванівни на дисертаційну роботу Орленко Валентини
Іванівни «Конституційні гарантії прав людини для внутрішньо
переміщених осіб», подану до захисту у спеціалізовану вчену раду на
здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за
спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Дисертаційне дослідження Орленко Валентини Іванівни присвячене надзвичайно актуальній для сучасної України проблематиці — забезпеченню конституційних гарантій прав людини для внутрішньо переміщених осіб. Обрана тема набуває особливої значущості в умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України та безпрецедентного за масштабами внутрішнього переміщення населення. Актуальність дослідження зумовлена нагальною потребою у створенні ефективного механізму реалізації прав і свобод мільйонів громадян, які опинилися в умовах правової та соціальної вразливості, а також у подальшій гармонізації національного законодавства з міжнародно-правовими стандартами у сфері прав людини.

Права і свободи людини становлять фундаментальні цінності демократичної держави та є невід'ємною умовою її стабільного функціонування.

Висвітленню питання забезпечення гарантій прав і свобод людини і громадянина приділяли увагу багато вчених конституціоналістів. У сучасних умовах особливого наукового та практичного інтересу набуває дослідження гарантій прав людини саме щодо вразливих категорій населення — зокрема внутрішньо переміщених осіб (ВПО), які внаслідок збройного конфлікту змушені залишати місце постійного проживання, зберігаючи при цьому статус громадянина України.

У цьому контексті дисертанткою обґрунтовано визначено мету дослідження як здійснення цілісного, системного аналізу гарантій прав і свобод ВПО — як складного правового феномену, що включає сукупність норм, механізмів, процедур та інституційних засобів, спрямованих на забезпечення конституційних прав і свобод людини. Такий підхід засвідчує високий рівень теоретичної підготовки авторки, її здатність критично осмислювати комплексні правові явища та пропонувати практико орієнтовані рішення.

Незважаючи на наявність у чинному законодавстві України низки правових механізмів захисту прав ВПО, реальний стан їх практичного забезпечення викликає обґрунтоване занепокоєння. Внутрішньо переміщені особи продовжують зіштовхуватися з перешкодами у доступі до житла, працевлаштування, медичних і соціальних послуг, виборчих прав, а також у реалізації права на захист від дискримінації та доступу до правосуддя. Це зумовлює необхідність вдосконалення існуючої нормативно-правової бази, посилення інституційних гарантій і підвищення ефективності механізмів реалізації прав ВПО.

У цьому зв'язку особливої ваги набуває проведений у дисертації порівняльно-правовий аналіз українського законодавства з європейськими та міжнародними стандартами захисту прав внутрішньо переміщених осіб. Нормативні акти Ради Європи та Організації Об'єднаних Націй передбачають чіткі вимоги до держав щодо гарантування рівного доступу до прав і свобод, гуманітарного захисту, соціальної інтеграції та участі в публічному житті. Україна вже зробила низку суттєвих кроків у напрямі адаптації законодавства до

цих стандартів, утім деякі ключові аспекти ще потребують подальшого нормативного врегулювання та впровадження.

Таким чином, системний науковий аналіз конституційних гарантій прав внутрішньо переміщених осіб, здійснений дисертанткою є актуальним, соціально значущим і науково обґрунтованим. Обрана тематика не лише відповідає актуальним потребам державної правової політики, але й має потенціал для удосконалення вітчизняної правової доктрини та практики захисту прав людини в умовах правового режиму надзвичайного/ воєнного стану в Україні.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, які сформульовані у дисертації. Дисертаційне дослідження Орленко Валентини Іванівни відзначається високим рівнем науково-теоретичної опрацювання, логічною структурованістю та послідовністю у викладенні матеріалу. Обґрунтованість наукових положень і висновків забезпечена чітким визначенням об'єкта й предмета дослідження, коректною постановкою мети та завдань, а також комплексним аналізом джерельної бази, що включає нормативно-правові акти, наукову літературу, судову практику, зокрема міжнародну.

Зазначена мета — здійснити цілісний аналіз конституційних гарантій прав внутрішньо переміщених осіб в Україні та запропонувати науково обґрунтовані пропозиції для їх вдосконалення на основі позитивного міжнародного досвіду — успішно реалізована через послідовне розв'язання наукових завдань. Зокрема, дисертанткою проаналізовано правову природу і сутність конституційних прав людини, досліджено еволюцію конституційних гарантій у національному та міжнародному правовому полі, виявлено проблеми правозастосовної практики щодо ВПО, а також запропоновано конкретні шляхи вдосконалення механізмів їх правового захисту.

Наукові положення дисертації базуються на ґрунтовному аналізі правових джерел — Конституції України, міжнародно-правових актів (зокрема Рамкових принципів ООН щодо переміщених всередині країни), рішень ЄСПЛ, практики

держав Європейського Союзу. Висновки є логічним продовженням аналітичного матеріалу кожного розділу, характеризуються внутрішньою цілісністю, аргументованістю та практичною спрямованістю.

Структура дослідження, що складається з трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків, дозволяє повно та послідовно розкрити досліджувану проблематику. Матеріал подано в логічній послідовності, науковий стиль викладу дотримано в усіх розділах.

Таким чином, положення і висновки, сформульовані в дисертації є науково обґрунтованими, достовірними та такими, що мають як теоретичне, так і прикладне значення. Вони ґрунтуються на використанні сучасної правової доктрини та враховують поточні виклики, пов'язані з захистом прав внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації. Наукова новизна дисертації Орленко Валентини Іванівни полягає в тому, що робота є одним із перших комплексних досліджень конституційних гарантій прав людини для внутрішньо переміщених осіб в Україні з урахуванням сучасного національного та міжнародного досвіду. За результатами проведеного дослідження сформульовано та обґрунтовано низку наукових положень, що виносяться на захист. При написанні дисертаційного дослідження авторкою враховані положення як національного законодавства, так і зарубіжного досвіду.

Серед результатів дослідження ознаками новизни характеризуються такі положення. Уперше: на основі системного аналізу запропоновано авторське визначення поняття “конституційні гарантії прав ВПО” як спеціального механізму захисту прав, спрямованого на забезпечення права внутрішньо переміщених осіб на рівноправне життя і реалізацію основних свобод, що відрізняється тимчасовим та особливим характером в умовах внутрішньої міграції, обумовленої обставинами війни; визначено ключові ознаки конституційного статусу ВПО, зокрема тимчасовість, залежність правового статусу від загального правового статусу особи, а також специфічні права,

обов'язки та гарантії, обумовлені їх статусом ВПО. Удосконалено: підходи до розмежування понять “внутрішньс переміщена особа” та “біженець” у контексті українського законодавства, що дозволяє точніше визначити правовий статус ВПО і специфіку захисту їх прав у порівнянні з іншими категоріями мігрантів; теоретичні положення щодо забезпечення права ВПО на соціальний захист, зокрема заборону дискримінації за ознакою переміщення внаслідок конфлікту, що деталізовані у підзаконних актах та враховують актуальні міжнародні стандарти і рекомендації; адміністративно-правові механізми захисту прав ВПО, зокрема через вдосконалення нормативно-правових актів щодо їх доступу до соціальних послуг, медичної допомоги, освіти та зайнятості. Набули подальшого розвитку: концептуальні засади конституційного захисту прав ВПО в Україні, зокрема прав на житло, соціальне забезпечення та інтеграцію у місцеві громади, з урахуванням міжнародного досвіду країн, що стикалися з проблемою внутрішньої міграції через конфлікти; положення щодо взаємодії органів державної влади та місцевого самоврядування у забезпеченні прав і свобод ВПО, включаючи координацію їх дій у рамках єдиної стратегії реінтеграції ВПО в суспільство; критерії правового регулювання, які дозволяють узгодити національні нормативно-правові акти з міжнародними договорами та стандартами, що забезпечують права ВПО, зокрема у сфері соціального захисту, правосуддя та доступу до публічних послуг.

Більшість положень і висновків, винесених авторкою на захист, характеризуються новизною або містять суттєвий елемент наукової оригінальності.

Науковий інтерес викликає здійснена авторкою оцінка організаційного та ресурсного забезпечення реалізації конституційних гарантій прав внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні та детермінація суттєвих проблем, які знижують ефективність їхнього захисту. Зокрема: обмежені фінансові ресурси, виділені на підтримку ВПО, що часто призводять до затримок у виплатах та недостатнього забезпечення житлом і соціальними послугами; недостатня існуюча координація між органами державної влади, що відповідають за

реалізацію програм для ВПО, ускладнює доступ до необхідної допомоги та послуг; відсутність належної інтеграції цифрових технологій і прозорих процедур у систему соціальної підтримки, що затримує процеси і створює додаткові бар'єри для ВПО. Авторка зазначає, що для покращення ситуації необхідно розробити і впровадити спрощені та прозорі адміністративні процедури, належно фінансувати програми для ВПО та зміцнити міжвідомчу координацію.

Аргументованими здаються пропозиції дисертантки розробити спеціалізовані законодавчі акти, які комплексно охоплюють права ВПО, включаючи доступ до житла, соціальних послуг, працевлаштування, медичної допомоги та освіти. Це дозволить забезпечити правову основу для ефективної підтримки ВПО. Раціональною є пропозиція авторки вдосконалити механізми судового захисту прав ВПО, зокрема шляхом забезпечення доступності судових процедур та визначення права на компенсацію за втрату або пошкодження майна, а також інтегрувати міжнародні стандарти, зокрема Рамкові принципи ООН, до національного законодавства, що дозволить підвищити відповідність українських нормативних актів міжнародним зобов'язанням у сфері прав людини.

Зауваження та пропозиції за змістом дисертації.

Ознайомлення з текстом дисертаційного дослідження дає підстави стверджувати, що авторкою застосовано ґрунтовний, системний і виважений підхід до розробки обраної тематики, що дозволило їй сформулювати цілісне бачення щодо наукового осмислення проблеми конституційних гарантій прав внутрішньо переміщених осіб. Дисертація містить низку аргументованих пропозицій, спрямованих на вдосконалення національного законодавства та правозастосовної практики у відповідній сфері. У роботі простежується як академічна глибина, так і орієнтація на вирішення прикладних проблем, що підтверджує її науково-практичну цінність.

Разом із тим, задля об'єктивності наукової експертизи варто вказати на окремі дискусійні моменти, які, на думку опонента, потребують додаткової конкретизації або можуть стати підґрунтям для подальших наукових пошуків.

1. У дисертації слушно акцентується на необхідності зміцнення міжвідомчої координації та розширення ресурсної бази для забезпечення прав ВПО. Проте доцільним було б конкретизувати практичні напрями такої координації — наприклад, через приклади ефективних моделей міжінституційної взаємодії або бюджетного забезпечення відповідних програм. Такий підхід суттєво посилив би прикладну складову роботи та надав би пропозиціям дисертантки більшої адаптованості до розроблених наукових положень до їх практичного застосування.

2. Авторка обґрунтовано зазначає необхідність змін до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», зокрема в частині впровадження механізмів моніторингу та оцінювання ефективності програм для ВПО. Разом з тим, посилити аргументацію цієї позиції допоміг би компаративний аналіз ефективності наявних державних програм — із застосуванням низки універсальних індикаторів оцінювання, таких як результативність, охоплення, фінансова сталість, довіра з боку бенефіціарів тощо.

3. У третьому розділі дисертації авторка слушно зазначає, що чинне законодавство України не завжди гарантує рівний доступ ВПО до реалізації соціально-економічних прав, що створює істотні виклики для їх повноцінної інтеграції в нові громади й потребують вирішення шляхом вдосконалення правового регулювання. На нашу думку, варто було б додатково підкріпити ці висновки емпіричними даними — зокрема шляхом залучення якісних методів соціологічного дослідження (фокус-груп, глибинних інтерв'ю, експертних оцінок), що надало б роботі більшої міждисциплінарної ваги та соціальної доказовості.

Підсумовуючи вищезазначене, необхідно підкреслити, що наведені зауваження мають конструктивний характер, стосуються лише окремих аспектів

роботи та жодним чином не знижують загальної наукової цінності дисертації. Навпаки, вони можуть слугувати орієнтирами для подальших досліджень у цій важливій сфері.

Дисертаційна робота Орленко Валентини Іванівни демонструє широту дослідницьких завдань, комплексність і міжгалузевий підхід, що обумовлює наявність дискусійних моментів як природну рису будь-якої наукової праці, а неоднозначність окремих положень лише підтверджує глибину порушеної проблематики та відкриває перспективи для її подальшої розробки.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам. Проведений аналіз тексту кваліфікаційної наукової праці дозволив дійти висновку про відсутність порушення авторкою вимог академічної доброчесності. У роботі є посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримано вимоги законодавства про авторське право і суміжні права, надано достовірну інформацію про методики і результати досліджень, джерела використаної інформації. У роботі не виявлено ознак академічного плагіату, фальсифікації та інших порушень, що могли б поставити під сумнів самостійний характер виконаного авторкою дисертаційного дослідження.

На підставі викладеного вважаю, що дисертаційне дослідження Орленко Валентини Іванівни «Конституційні гарантії прав людини для внутрішньо переміщених осіб», яку подано на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право відповідає вимогам, встановленим Порядком підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283, від 19 травня 2023 року № 502, від 3 травня 2024 року № 507), пунктам 6, 7, 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету

Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, є завершеною самостійною науково-дослідною роботою, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують наукове завдання, що має істотне значення для юридичної науки, а її авторка – Орленко Валентина Іванівна, на підставі прилюдного захисту заслуговує на присудження їй освітньо-наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри міжнародного права
та права Європейського Союзу

Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Ольга КОСЛОВА